

ляшчыньнік ня ломіцца,
бабулька ня ловіцца,
а здайся, бабулька, здайся,
на лепшых не заглядайся,
і тыя ж ня лепшыя —
ёсьць за мяне й меншыя...

Па традыцыях паганства словы ня дужа выбіраюць:

Пастаі, бабулька, у кутку,
А я разганюся ды ўткну...

Мэлёдыя традыцыйная, а словы дасьціпныя і юрлівыя.

Дзед бабе чугай пашыў,
на начы сем раз прасіў.

Калі „дзед“ зловіць „бабу“, „баба“ пачынае лавіць „дзёда“:

Пастаі, дзядулька, у кутку,
а я табе штонікі вытку...

Калі „дзед“ і „баба“ ўзаемна папераловяцца, тады пачынаецца застолье — бліны, каўбасы, розныя прысмакі і, вядома, гарэлка свайго вырабу. Над закускаю мудрылі дзяўчаты, стараліся, каб смашней. Гарэлка была клопатам хлопцаў.

Дзеці таксама *жэняць Цярэшку*. У іх таксама застолье, праўда, не пяршак, а так званая „перагонка“ на стала. Ну, вядома, дзеці не сьпявалі:

Цярэшку бяда стала —
з кім яго жонка спала?
У садку зялёненькім,
з казачком малодзенькім.
Цярэшка цярэжыла —
на печы ня ўлежала...

Так моладзь рыхтавалася да сямейнага жыцця, вясёла і незаклапочана. Клопат прыйдзе пасля.

Чалавек

Анатоль Вярцінскі

Чалавек — *чало і век* — асобіна, што мае *чало* — мае свой, адметны воблік і мае сваё месца ў часе і гісторыі.

Звацца чалавекам — было вышэйшым духоўным, грамадзкім, нацыянальным ідэалам для Купалы.

Але хоць колькі жыць тут буду,
Як будзе век тут мой вялік,
Ніколі, браткі, не забуду,
Што *чалавек* я, хоць мужык.

І далей:

А чаго ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім сьляпым, глухім?
— Людзьмі звацца.

Гэта адвечнае імкненьне беларусаў было ўважана і знайшло ўвасабленьне ў словах Устаўнай граматы Рады БНР ад 25 сакавіка 1918 году, а потым у артыкулах Канстытуцыі ад 15 сакавіка 1994 году, у якой чорным па белаю запісана: *чалавек* зьяўляецца найвышэйшай каштоўнасьцю грамадства і дзяржавы.

Як склаўся лёс гэтых гуманных вясновых актаў — вядома. Уладам пэўна-га тыпу больш зручна і выгадна гаварыць з папулісцкім пафасам ад імя на-роду і імем народу, і вельмі нязручна і цяжка вельмі вымаўляць гэта простае і добрае слова — *чалавек*.

Чарга

Рыгор Барадулін

Тлумачальны слоўнік беларускай мовы, між іншым, дае і такое значэнне слова „*чарга*“: „група людзей, якія чакаюць атрымання чаго-небудзь у па-радку *чарговасці* і размяшчаюцца звычайна адзін за адным“.

Гэта — агульнае вызначэнне *чаргі*, амаль нармальнае. Але на працягу савецкай улады слова „*чарга*“ мела своеасаблівы сэнс. У слоўніку пра гэта падсподна вырвалася: „група людзей, якія чакаюць атрымання чаго-небудзь“.

Не „чаго-небудзь“, а ўсяго, пачынаючы ад хлеба і солі і канчаючы месцам на могілках!

У савецкі час у *чэргах* нараджаліся, у *чэргах* паміралі. Прыкладам, адзін чалавек выстойваў *чэргі*, каб накупляць хоць трошкі гарэлкі на памінкі па жонцы. *Чарга* задушыла — сканаў сам да памінкаў.

У *чэргах* выхоўваліся ў духу адданасці ідэям. У *чэргах* раскашавалі сэк-соты — людзі казалі амаль усё, што думалі. Органы бяспекі давалі заданне сэксотам на распаўсюджванне „патрэбных“ чутак, плётак пра асобаў, якія не падпарадкоўваліся рэжыму.

Чарга была на ўсё: на кватэру, на стол, на тэлевізар, асабліва — на дэфі-цыт. А дэфіцытам рабілася ўсё.

Чаргу выручаў „блат“. Узгадваецца, як у менскім ЦУМе хлопчык румзаў: „Тата, купі!“ Тата: „Не магу, няма“. А малы ў адказ: „Тады купі па благу!“.

І не займалі толькі *чаргу* пленумы партыі, яны дзяліліся на „*чарговыя*“ і „*нечарговыя*“. Людзям заставалася адно ўсміхацца. „*Чарга* — як *качарга*, *вырабі ўсё, што „нельга“ і „льга“*“.

Чарга — за *чарговым* дэфіцытам.

Чарга

Сяржук Сокалаў-Воюш

Чарга, чаргаваньне, чарговасць. У гэтых словах парадак жыцця чалаве-ка — сьпіс справаў на тыдзень, месяц, год. Правілы паводзінаў за сталом: у *першую чаргу* тое, потым другое, потым трэцяе. Першы тост за нагоду, другі за Беларусь, трэці за каханьне.

У складзе савецкай імперыі беларусы спазналі *чэргі* па ежу, па жылло, па заробкі, па адпачынак ці да лекара. Адпаведна час нарадзіў *чарговыя* выра-зы: *жывая чарга, у першую чаргу, па-за чаргой і без чаргі*. Бальшыня зь іх тычыцца канкрэтнай сацыяльнай групы.

Так, *па-за чаргой* або *без чаргі* маглі нешта атрымаць людзі ўлады альбо іхнія халуі. Выключэнні з правіла — вэтэраны вайны, маці-гераіні і хво-рыя-калекі ды двойчы героі сацыялістычнае працы, якія часту выклікалі абурэнне ў тых, хто стаяў у *чарзе*.

Затое *выстаяць чаргу* ці *жывая чарга* — прывілей людзей, не абцяжара-ных уладай.